
LÁZÁR ISTVÁN DÁVID

A kolozsvári jezsuita iskola megnyitására kiadott tézisek (1581)

In May 1581, the Jesuit College in Kolozsvár (Cluj) was opened in the presence of Prince Báthory Kristóf. The opening ceremony was scheduled to include a dispute between the Jesuits and the Protestants, for which the theses compiled by Wolfgang Schreck S.I. have been already printed, entitled: THESES DE PURO ET EXPRESSO DEI VERBO, tam scriptis, quam viva voce tradito, et pari utriusque autoritate, necessitate, utilitate ac fine. According to contemporary reports, the Protestants did not stand up to the debate, so the Jesuit brothers disputed among themselves. A few years later, however, a response came from a Protestant, Péter Laskai Csókás, which was printed in 1585 in Geneva with the title Theorematum de puro et expresso Deo verbo... examen et refutatio.

Only one copy of the Theses has survived, which is currently kept in the Teleki-Bolyai Library in Marosvásárhely (Târgu Mureş). After a brief introduction, I present the Latin text of the paper that has been ignored by the research so far.¹

1581. május 12-én Vlnában Báthory István aláírta a kolozsvári jezsuita iskola alapítólevelét.² Az ünnepélyes megnyitóra néhány nappal korábban már sor került Báthory Kristóf fejedelem jelenlétében. Nem volt véletlen az időpontválasztás, ugyanis a hónap első napjaiban országgyűlést tartottak Kolozsvárott, amelyen természetesen részt vett a fejedelem is, így a gyűlés bezárása után jelenlétével nemcsak emelte a megnyitó ünnepély fényét, de jelezte a jezsuiták iránti jóindulatát, támogatását is.

¹ A publikáció az MTA-SZTE Antikvitás és Reneszánsz: Források és Recepció Kutatócsoport (TK2016-126) támogatásával jelent meg.

² Az alapítólevél többször megjelent nyomtatásban. Legutóbb a LUKÁCS László S. I. szerkesztette *Monumenta Antiquae Hungariae* sorozatban látott napvilágot: LUKÁCS (1976: 112–118).

Az ünnepi eseményekről több forrás is rendelkezésünkre áll.³ Ezekből értesülhetünk arról, hogy többek között egy hitvitát is terveztek a megnyitóra, amelynek téziseit korábban kinyomtatták, nyilvánosságra hozták, ezzel mintegy felszólítva protestáns ellenfeleiket a disputációra. Erre azonban nem került sor, mivel a protestánsok nem álltak ki a vitára. Szántó (Arator) István így írja le az eseményt:

„[a vitára] meghívást kapott az összes ariánus, kálvinista és lutheránus lelkész. Ők kezdetben megígérték, hogy eljönnek és oly hevesen fognak vitatkozni, hogy hajunk szála is égnek áll a csodálkozástól és az ijedségtől. Amikor azonban elérkezett a vita ideje, egyikük sem merészelt megmérkőzni.”⁴

Egy másik jezsuita, Thomány Mátyás pedig így tudósít:

„[a protestáns lelkészek közül] egy kivételével senki sem jelent meg, azonban ő úgy elrejtőzött egy sarokban, hogy hiába kerestük, sehogy sem találtuk meg.”⁵

Így a fejedelem és a főemberek jelenlétében a jezsuiták egymás között támadták és védelmezték a téziseket.⁶

A tézisek szerzője a württembergi származású Wolfgang Schreck. 1550-ben született, a rendbe 1567-ben lépett be. A Collegium Germanicumban tanult Rómában, majd Szántó (Arator) Istvánnal együtt érkezett Erdélybe 1580-ban, ahol német gyóntató lett. A *Téziseken* kívül még egy Erdélyben keletkezett művéről tudunk, amely az ekkoriban zajló nap-

³ A rektor, Jakób Wujek 1581. június 2-án kelt beszámolóját Claudio Acquaviva rendfőnöknek közli VERESS (1911–1913: 137–141) és LUKÁCS (1976: 136–141). Szántó (Arator) István S. I. beszámolójáról ld. a 4. jegyzetet, Thomány Mátyás S. I. tudósításáról pedig a 5. jegyzetet.

⁴ *Ad quas invitati fuerunt omnes ministri arriani, calvinistae et lutherani. Qui in principio quidem promiserunt se venturos et acriter disputaturos, ut capilli omnes nobis prae admiratione et metu erigendi forent. Sed quando ventum est ad certamen, nullus illorum ausus fuit comparere.* – Szántó (Arator) István *Historia ... Societatis Iesu in Transylvania (1579–1599)* c. kéziratban maradt művét közli LUKÁCS (1986: 526–568). Az idézett szöveg: 536.

⁵ *...eorum nullus comparuit, unico ... excepto, qui nescio quo in angulo ita se abdiderat, ut etiam quaesitus reperiri non posset.* LUKÁCS (1976: 121).

⁶ Az iskola megalapításáról, történetéről részletesen ld. VERESS (1906: 178–180).

tárvitához szól hozzá. A jezsuiták Erdélyből történt kiűzetése után Olmützben telepedett le, ahol rövidesen meghalt (1590-ben).

A nyomtatvány negyedré, 14 számozatlan levél terjedelmű, címlapján a kiadás helyeként Kolozsvár szerepel. Ebből kiindulva korábban többen feltételezték, hogy az 1580-as években Kolozsvárott jezsuita nyomda működött.⁷ A kutatás azonban egyértelműen igazolta – amit korabeli jezsuita forrás is megerősít –, hogy valójában Krakkóban készült. Egyetlen fennmaradt példányáról van tudomásunk, amelyet jelenleg a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtárban őriznek.⁸ Az elmúlt több mint egy évszázadban a szöveg a kutatás látókörén kívülre került, aminek egyik lehetséges oka a hozzáférés nehézsége lehetett. Nem érdektelen műről van ugyanis szó. Látszólag ugyan pusztán teológiai értekezés az Isten igéjéről, azonban egyértelmű, hogy a korban a protestánsok a *sola scriptura* elv elleni támadásként értelmezték (joggal). Ezzel, ha az iskola avatási ünnepségén nem is, de később heves vitát generált. Néhány évvel később, 1584-ben Genfben megjelent Laskai Csókás Péter terjedelmes vitairata *Theorematum de puro et expresso Dei verbo ... examen et refutatio* címmel, amelyben csaknem 400 oldalon keresztül alaposan és részletesen igyekszik cáfolni Schreck téziseit.

Véleményem szerint a kutatás által mindeddig nem vizsgált *Theses* az 1580-as évek erdélyi vitairodalmának fontos, meg nem kerülhető darabja, ezért szövegét az alábbiakban közlöm.⁹

A szöveget igyekeztem betűhíven átírni, ezért az egyértelmű sajtóhibákat sem javítottam, de jeleztem a következőképpen: [!] Mindössze a korban szokásos következetlen kis- és nagybetű használatot, valamint a központosítást korrigáltam a könnyebb érthetőség érdekében. Schreck az általa idézett szöveghelyeket a margón jelzi, ezeket nyomdatechnikai okból lábjegyzetben helyeztem el.

⁷ A feltételezés cáfolatához vö. BORSA (1965), valamint a tanulmány jegyzeteiben található szakirodalom. Arról, hogy a korban Kolozsváron jelent meg jezsuita kiadvány ld. VÁSÁRHELYI (1983).

⁸ Jelzete: o-42957.

⁹ Itt köszönöm meg a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtár munkatársainak, hogy hozzájárultak a szöveg közzétételéhez.

Felhasznált irodalom

- BORSA 1965 BORSA G., *Három tévesen feltételezett XVI. századi hazai nyomda (Eperjes, a kolozsvári jezsuiták műhelye és Nagybánya)*, Magyar Könyvszemle, 81 (1965), 347–349.
- LUKÁCS 1976 Monumenta Historica Societatis Iesu 112. = *Monumenta Antiquae Hungariae II.* (1580–1586), ed. L. LUKÁCS S. I. Roma, 1976
- LUKÁCS 1987 Monumenta Historica Societatis Iesu 131. = *Monumenta Antiquae Hungariae IV.* (1593–1600), ed. L. LUKÁCS S. I. Roma, 1987.
- VÁSÁRHELYI 1983 VÁSÁRHELYI J., *Ismeretlen XVI. századi jezsuita nyomtatóanyag a Heltai-műhelyből*, Magyar Könyvszemle, 99 (1983/3), 264–272.
- VERESS 1906 VERESS E., *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*, Erdélyi Múzeum, 1906, 169–193; 249–263.
- VERESS 1911–1913 VERESS E., *Epistulae et acta iesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory (1571–1613) I–II.*, Kolozsvár-Budapest, 1911–1913.

**THESES DE PURO ET EXPRESSO DEI VERBO,
tam scriptis, quam viva voce tradito, et pari utriusque autoritate,
necessitate, utilitate ac fine
Ad disputandum publice propositae, cum Claudiopoli in
Transylvania novum Gymnasium societatis IESU aperiretur.
Anno D. 1581.**

Defendentur a Ioanne Puschio societatis IESU. Praeside Wolfgango
Schreckio,
Theologo eiusdem societatis IESU.

Cum licentia Illustrissimi Principis Transsylvaniae etc.
Claudiopoli

S. Petrus 1. epist. c. 1.

τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο δὲ ἐστὶν τὸ ῥῆμα τὸ
εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς.

Verbum autem Domini manet in aeternum. Hoc est autem verbum,
quod evangelizatum est in vobis.

D. Augustinus l. 5. contra Donatistas cap. 25.

Multa tenet universa Ecclesia, et ob hoc ab apostolis praecepta bene
creduntur, quanquam scripta non reperiantur.

D. Paulus 1. epist. ad Thessalonicenses 2.

State et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem sive
per epistolam nostram.

D. Chrysostomus et Theophilactus in hunc locum Pauli.

Non omnia ergo per Epistolam tradiderunt apostoli, sed multa
etiam sine literis, eadem vero fide digna sunt, tam illa, quam ista. Itaque
traditionem quoque Ecclesiae fide dignam putamus. Traditio est, nihil
amplius quaeras.

Illustrissimo Principi et Domino, Domino Christophoro Batoreo de Somlio, Vayvodae Transsylvaniae et Siculorum Comiti etc. Domino ac patrono benignissimo.

Quod iam pridem David Saulem regem fugiens de gladio Goliath Philistaei sibi a sacerdote Abimelech oblato dixit: Non est alter huic similis, da mihi eum. Idipsum nostro hoc calamitoso tempore, quo maxime Ecclesia Catholica ab inimicis crucis Christi divexatur, de verbo Dei viva voce tradito, non immerito, Illustrissime Princeps, dici posse videtur. Non est gladius alius, qui sit similis ei. Nam ut ille Philistaeum incircumcisum et quotidie exprobrantem agmini Israelis gladio proprio iugulavit, sic omnium superiorum temporum patres, vitae sanctimonia et literarum eruditione insignes, hoc solo et unico spiritali gladio, omnes in Ecclesiam Dei saevientes hostes devicerunt et expugnaverunt. Non alio sane gladio, quam apostolica traditione Ireneus Valentinianos prostravit, Tertullianus Marcionistas, Gregorius Nazianzenus Macedonianos, Basilius Magnus Eunomianos, Sabellianos et Arrianos, Epiphanius Melchizedechianos, Apostolicos et Arrianos, D. Hieronymus Vigilantium, Iovinianum et Helvidium, S. Augustinus Maximinum et Donatistas, D. Ignatius Asianos. Hoc denique gladio, his armis praemunita Ecclesia omnium semper subnascentium haeresum monstrosa ac portentosa capita praecidit. Animadvertunt et cum dolore sentiunt adversarii, quantum ponderis ac momenti habeant traditiones Ecclesiae non solum ad stabilienda et confirmanda fidei nostrae dogmata, verum etiam ad evertendas omnes haereses. Quare hoc commune omnibus et unicum semper studium fuit, haec prima eorum cura, ut ea quae a maioribus nostris et apostolis syncere tradita, a fidelibus reverenter suscepta, a bonis integre custodita, et a tota Ecclesia semper pie credita sunt et observata, apud rudes elevent ac enervent. Hic unus eorum labor fuit, ut hanc clavam Herculeam e manibus Catholicorum eripere et extorquere possint. Hinc est, quod tam frequenter hac voce aures nostras feriant, quod tam crebro hoc ἀξίωμα auditoribus suis inculcent. Nihil recipiendum esse, quod non sit expressum in sacra scriptura. Verum nihil nos movere debet talium hominum vociferatio, quandoquidem non nova, sed antiqua est haec adversariorum, et iam olim a tota Ecclesia Catholica explosa

cantilena. Hac voce usus est Arrius, qui Filium negabat eiusdem naturae ac substantiae esse cum Patre, eo quod hoc dogma non sit in scripturis. Hac eadem voce deinde usi sunt omnes eiusdem Arii asseclae, qui teste Epiphanio publice protestati sunt in Synodo Seleuciana, nihil se extra scripturas recepturos. Post hos eadem voce sunt usi Aeriani, ut testatur idem Epiphanius. Eandem vocem Maximinus cum Augustino disputaturus usurpavit, ut testis est ipse D. Augustinus, ne quid in disputationem adferret, quod in scriptura non contineretur. Hac denique voce usi sunt omnes ii, qui novum aliquod dogma invexerunt. Quorum ora sanctissimi illi et eruditissimi patres non aliter, quam perpetuae Ecclesiae Catholicae consuetudine, apostolica traditione et unanimi maiorum consensu obstruxerunt. Quin et nos ipsi facile eorum conatibus obviare poterimus, si una cum scriptura, traditiones quoque, quas a maioribus nostris, ab apostolis, a Christo et ab ipso Spiritu Sancto accepimus, fideliter retineamus, et eo quo par est eas honore, reverentia ac veneratione prosequamur et amplectamur, ad quas non aliter, quam ad Lydium lapidem omnia fidei dogmata, quae reiicienda vel retinenda sint, probantur. Habent quidem et sacrae literae suum contra adversarios pondus ac robur, non nego, siquidem omnis scriptura divinitus inspirata (ut ait D Paulus) utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia. Nos tamen ita ab Augustino edocti sumus, ut tunc demum putemus nos scripturae tenere veritatem, quando quod Ecclesiae placet, fecerimus, etsi in particulari scriptum non sit. Nam cum nemo haereticorum sit (ut Hilarius tradit), qui se non secundum scripturas praedicare ea, quibus blasphemant, mentiantur, nitanturque omnes (ut recte ait Ireneus) sua dogmata confirmare, ne sine teste esse videantur, quotus quisque nostrum est, qui ex tantis errorum tenebris, ex tot contrariis et inter se ex diametro pugnantibus sententiis, ex tot denique pro cuiusque arbitrio opinionibus et haeresum labyrinthis seipsam explicare poterit, nisi hoc sacrum Thesei filium, traditionem inquam apostolorum secutus, velut per manum quandam ad veritatis lumen ducatur? Praeclarum Tertullianus huius rei nobis testimonium reliquit, cum monet nihil nos proficere congressione scripturarum adversus haereticos, nisi plane ut aut stomachi quis ineat eversionem aut cerebri. Ista haeresis (inquit) non recipit quasdam scripturas, et si quas recipit,

non recipit integras, et si aliquatenus integras praestat, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Tantum veritati obstreperit adulter sensus, quantum et corruptor stylus. Eodem pertinet id, quod Cyprianus pereleganti similitudine utens docuit: Si canalis aquae (ait) qui copiose prius et largiter profluebat, subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, ut illic defectionis ratio noscatur, utrumne crescentibus venis in capite siccaverit, an vero integra inde et plena procurrens, in medio itinere destiterit? At si vitio interrupti aut bibuli canalis effectum est, quo minus aqua perseveranter continua ac iugiter flueret, reflecto ac confirmato canali ad usum atque potum civitatis aqua collecta eadem ubertate atque integritate repraesentatur, qua de fonte proficiscitur. Et accomodans idem Cyprianus suam ad nostrum institutum similitudinem subiicit ea, quae sequuntur verba: Quod et nunc facere oportet Dei sacerdotes, praecepta divina servantes, ut in aliquo si nutaverit et vacillaverit veritas, ad originem dominicam ac Evangelicam et apostolicam traditionem revertamur, et inde surgat actus nostri ratio, unde et ordo et origo surrexit. Haec Cyprianus. Multa hoc loco sese mihi offerebant de Dei verbi traditi antiquitate, autoritate, necessitate ac utilitate et fine, quae omnia lubens praetereo, partim ne quae paucis praefari volui, in volumen integrum excrescant, partim etiam, quod sequentibus thesibus breviter ac summatim ea tum ex scripturis, tum ex vetustissimis et probatissimis Ecclesiae Catholicae patribus a me sint probata et explicata. Reliquum est, Illustrissime Princeps, ut has pauculas Theses, veluti quaedam futurorum laborum nostrorum praeludia, benigne suscipias. Nos vicissim totum studium nostrum ac omnem operam cum omni animi summissione et promptitudine Celsitudini Tuae libenter deferimus. Precamurque Deum Optimum Maximum, ut ad sui nominis gloriam, ad utilitatem totius regni Transsylvaniae, ad universae denique Reipublicae Christianae perpetuum ornamentum ad plurimos annos nobis Celsitudinem Tuam sua bonitate conservet incolumem.

Eiusdem Celsitudinis Tuae
addictissimus
Wolfgangus Schreckius
Societatis IESU

THESES

de verbo Dei tam scriptis, quam viva voce tradito

De necessitate verbi Dei

I.

Cum vita aeterna, ad quam conditi sumus, in perfecta Dei cognitione sit posita,¹ tam excellentem vero finem nostra nec virtute consequi, nec etiam cogitatione attingere possimus, omni humana scientia sublimior quaedam et divina prorsus cognitio homini necessaria fuit, qua et foelicitatem eiusque consequendae rationem cognosceret, et arcana Dei mysteria, quae nunc in aenigmate in terris videt, postea facie ad faciem in caelis intueretur.²

II.

Et quamvis ad tam sublimem doctrinam percipiendam solus ipse Deus fidei lumine hominum mentes illustret,³ non tamen, quae credenda sunt, singulis per seipsum proponit et revelat, sed quibusdam et iis potissimum, quorum magisterio ad coeterorum instructionem sapienti sua providentia uti constituit, quales fuere prophetae, quales apostoli.⁴

III.

Quare externum Dei verbum per Christum, per apostolos et prophetas nobis ministratum ad fidem est summe necessarium. Contra illorum impiam blasphemiam, qui divinarum literarum externique verbi autoritate sprete, sola interna revelatione (qua a Spiritu Sancto quisque edoceatur) Dei verbum definiunt. Unde non solum supervacaneam

¹ Ioan. 17.

² 1. Cor.13.

³ Ioan. 1. 6.; Math. 16.

⁴ Hebr. 1.

reddunt scripturam, quae divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia,⁵ verum etiam inutilem prophetarum, apostolorum et Christi praedicationem faciunt, cuius usum omnem omnemque necessitatem tollit hoc illorum Spiritus Sancti confictum et occultum magisterium.

De divini verbi definitione

IV.

Nullo tamen modo audiendi sunt illi, qui ita anguste verbum Dei definiunt, ut non aliud sit verum verbum Dei, quam quod sacris literis continetur.⁶ Est enim verum verbum Dei id, quod Deus aliquo modo locutus est, vel per semetipsum, vel per eos, quos nobis audiendos precepit, nempe unigenitum suum Filium, prophetas, apostolos et suam denique Ecclesiam, sive illud literis mandatum sit, sive vivae vocis traditione citra scripturam ad nos pervenerit. Quocirca scriptura Dei verbum non scriptione definit, sed praedicatione, auditu et similibus, quae traditioni maxime congruunt, vel saltem illi sunt cum scripto verbo communia.⁷ Sic apostolorum princeps, Petrus verbum domini definit esse illud, quod evangelizatum est,⁸ et gentium doctor, Paulus verbum Dei verbum auditus nominat, et ipsum verbi nomen in scripturis proprie loquentem postulat, et audientem, non legentem et scribentem. Quare semen appellatur, quod non in chartis, sed in corde aurium officio seminatur. Unde et insitum verbum nominatur, et non in libris, sed in nobis manere et habitare dicitur, et Paulus illud Moysis, prope est verbum in ore tuo et in corde tuo, interpretatur esse verbum fidei, quod praedicatur.⁹

V.

Verbum ergo divinum suapte natura, ut scribatur, non postulat, multo autem minus id Evangelicum verbum requirit. Evangelicae enim

⁵ 1. Timot. 3. 16.

⁶ Hebr. 1.

⁷ 1. Pet. 1.

⁸ 1. Thessal. c. 2.

⁹ 1. Pet. 1.; Luc. 8.; Math. 13.; Marc. 4.; Iacob 1.; 1. ep. Ioan.; 2. Coloss. 3.; Deut. 30.; Rom. 10.

legi illud maxime proprium fuit, ut eam Dominus in fidelium cordibus scriberet.¹⁰ Quare constituit idoneos novi testamenti ministros non litera, sed spiritu, qui scilicet non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in libris, sed in cordibus hominum eam describerent. Et certe apostolus Paulus non scriptam, sed vivam epistolam nobis subindicat, quando Corinthios sic alloquitur:¹¹ Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quae scitur et legitur ab omnibus hominibus, manifestati quod epistola estis Christi, ministrata a nobis, scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

De divisione verbi Dei

VI.

Sic ergo definitum Dei verbum in duas veluti species secatur, scriptum scilicet, et sine literis sola voce et praedicatione traditum, quod communi vocabulo traditio appellatur. Nam de scripto verbo Deus loquitur, cum ait: ¹²Scribe hoc ob monumentum in libro, et trade auribus Iosue. De non scripto Paulus: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis. Utrumque simul, tam scriptum, quam non scriptum sub eodem nomine comprehendit, quando Thessalonicenses sic alloquitur:¹³ Itaque fratres, state et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Proprie tamen traditionis nomen ad illud significandum assumitur, quod voce tantum est traditum. Atque huius duplicis Dei verbi, scripti inquam et non scripti, non solum Paulus in praedictis aliisque compluribus locis, verum etiam coeteri apostoli et discipuli Christi, omnes denique pervetusti patres meminerunt. S. Ioannes Evangelista sic loquitur: ¹⁴Sunt autem et alia multa, quae fecit Iesus, quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.¹⁵ Et S. Lucas Evangelium suum, quod scripturus erat, non ex scripturis, sed ex

¹⁰ Ierem. 31.; Heb. 8. 10.; 2. Corinth. 3.

¹¹ 2. Corinth. 3.

¹² Exod. 17.; 1. Corinth. 11.

¹³ 1. Thess. 1.

¹⁴ oan[!] 11.

¹⁵ Luc. 1.

traditione sese hausisse testatur, in principio sui Evangelii: ut nobis tam non scriptum, quam scriptum verbum commendaret.¹⁶ Sed et patrum luculenta extant hac de re testimonia, de quibus aequum est (inquit Athanasius), ut bene sentiamus, a quibus recte vivendi instituta et pietatis doctrinam accepimus, nisi velimus nos filios adulterinos declarare. Epiphanius, oportet (inquit) et traditione uti. Non enim omnia a divina scriptura accipi possunt. Quapropter aliqua sacris scripturis, aliqua traditione sancti apostoli nobis commendarunt. Et contra haeresim Melchisedechianorum: Termini (inquit) nobis positi sunt et fundamenta, et aedificatio fidei, apostolorum traditiones et scripturae sanctae et successiones doctrinae, et undiquaque veritas Dei munita est. Et ante eum Eusebius:¹⁷ Apostolos (ait) quae a Christo acceperant, partim literis, partim sine literis quasi iure quodam non scripto servanda commendasse.¹⁸ Antiquior etiam Clemens Alexandrinus, duplicem ait esse agriculturam (nempe doctrinae verbi Dei, quod semen a Christo dicitur) alteram non scriptam, alteram scriptam. Apostolorum demum discipulus Dionysius.¹⁹ Primi inquit illi hierarchiae nostrae duces ac principes eas res, quae essentia superiores sunt, partim scriptis, partim non scriptis suis institutionibus ex sacro sanctis legibus nobis tradiderunt. Et D. Basilius:²⁰ Dogmata, inquit, quae in Ecclesia custodiuntur et praedicantur, quaedam habemus e doctrina scripto prodita, quaedam rursus ex apostolorum traditione in mysterio tradita recepimus.

De verbo Dei scripturis prodito

VII.

Sacras ergo scripturas, quibus etiam dominus noster Iesus frequenter est usus, quas et interpretari non est dedignatus, quasque scrutari suadet, verum Dei verbum continere palam profiteamur.²¹ Quare

¹⁶ Epist de Synod. Arimini, et Seleuc. celebratis. Haeres. Apostolicorum

¹⁷ l. 3. Eccles. hist.

¹⁸ lib. 1. Stron.

¹⁹ Eccles. hierarch. c. 1.

²⁰ De spiritu S. c. 17.

²¹ Luc. 4.

novum et vetus testamentum cum D. Hieronymo et Augustino recipimus in eo librorum numero, quem sanctae ecclesiae Catholicae tradit authoritas.²² Tanta vero reverentia et fide scriptum hoc Dei verbi amplectimur, ut de illo sicut idem Augustinus ait, omnino dubitari, aut disceptari non possit, utrum verum vel rectum sit, quiquid in eo conscriptum esse constiterit.

VIII.

Porro quemadmodum verbum scriptum, sic et non scriptum aliud ad fidei dogmata spectat, cuiusmodi est illud, Filium eiusdem esse cum Patre substantiae, quod Foelix Pontifex centum et quinquaginta circiter annis, ante Concilium Nicenum ad Benignum scribens apostolorum esse traditionem docet.²³ Aliud ad ritus et ceremonias rite peragendas, cuiusmodi sunt ea pleraque, quae ad Sacramentorum pertinent usum. Aliud ad informandos fidelium mores referret, ut est traditio quadragesimalis ieiunii, quam Hieronymus et Chrisostomus et alii ad Christum autorem vel apostolos referunt.

De verbi non scripti seu traditionum necessitate, utilitate ac fine

IX.

Quod si scriptum verbum cum non scripto conferre velimus, utrumque in Ecclesia magnum momentum habere reperiemus, maius tamen non scriptum, quam scriptum.²⁴ Quod fides (sine qua impossibile est placere Deo) non tam scriptum verbum requirat, quam id, quod viva voce traditum est, teste Paulo, qui verbi Dei necessitatem explicans, non dixit:²⁵ Quomodo crederent ei, de quo non legerunt? Quomodo autem legent sine scribente? Verum, quomodo crederent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? Et fidem dixit esse non ex lectione, sed ex auditu, auditum autem per verbum Christi.

²² Ioan. 5.; Hiero. in epist. nar. symbol. ad Damasum.; Syn. Cart. Concil. Tri. 4. sessio.; Aug. l. 2. de doct. Christ. cap. 8. et lib. de Civ. Dei 18. c. 36.; Synod. Laodicensis sext. Generale Concil.; Constant. lib. 2. de bap. con. Donat. c. 3.

²³ Hieronymus in 3. c. Ionae et in Epist. ad Marcel. con. Montan.; Chrysost. Homil. 1. in Genes.

²⁴ Hebrae. 11.

²⁵ Rom. c. 10.

X.

Et sane, ut in omni disciplina, sic in hac fidei institutione longe ipsis scriptis viva vox est accomodator, quae (ut ait Hieron.) nescio quid latentis euergiae[!] habet, et in aures discipuli de autoris ore transfusa fortius sonat.²⁶ Ut interim taceam, quod firmitus inscribitur, fidelius retinetur, certiusque possidetur, quod in vivis et immortalibus omnium pene hominum mentibus spiritu Dei vivi apostoli inscripserunt, quam quod in pauculis et interituris chartis atramento exaratum fuit.

XI.

Huc accedit, quod hac ratione tum autoritas et maiestas verbi Dei magis conservatur, tum aliorum saluti melius consulitur, si pro cuiusque necessitate et capacitate ore tradatur et non sine discrimine, tam rudi ac indoctae plebi, quam doctis ac literatis viris scriptum verbum obtrudatur. Unde et Mosi lege Dei eiusque interpretatione in monte accepta a Deo praeceptum fuisse commemorant Hilarius et Origenes, ut legem quidem populo scriberet.²⁷ Legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Iosue, hic deinceps succedentibus sacerdotum primoribus magna silentii religione revelaret.

XII.

Et quod illi Mosem, hoc Clemens Alexandrinus Christum fecisse commemorat, cum ait:²⁸ Iacobo iusto et Petro dominum post ascensionem suam singularem quandam impertiisse cognitionem, quam illi reliquis apostolis tradiderunt, hi autem septuaginta discipulis. Quin et Dionysius Areopagita, apostoli Pauli discipulus fatetur²⁹ apostolos praeter scriptam doctrinam aliam diviniorem et purgatiorem atque viciniorem coelesti Hierarchiae ex mente in mentem transfusam mediante sermone sine scriptis tradidisse, ut scilicet iis mysteriis, quae inter Evangelica secretiora erant silentio (ut ait Basilius) suam servarent dignitatem.³⁰ Et inter

²⁶ Epist. ad Paulin.

²⁷ Hilar. Super 2. psal.; Orig. Homil. 5. in Num.

²⁸ Ἡ ὑποσπώσεων lib. Apud Eus. lib. 2. hist. Eccles. cap. 1.

²⁹ De coelest. Hierarch. cap. 1.

³⁰ Lib. 1. de S. Sancto

coetera, quae ad rem affert confirmandam, quaerit: Quid tandem (inquiens) sibi voluit magnus ille Moses, qui non omnia, quae erant in templo, passus sit pervia esse omnibus, sed prophanos extra sacros cancellos statuit, et priora atria purioribus permittens levitas solos dignos censuit? Subdit deinde ad eundem profecto modum, et qui in primordiis Ecclesiae certos ritus praescripserunt apostoli et patres in occulto silentioque mysteriis suam servare dignitatem. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur.³¹ Non dissimilia sunt, quae scribit Eusebius. Coeterum Moses (inquit) in tabulis inanimatis, Christus autem in mentibus vita praeditis perfecta novi testamenti documenta descripsit, eius vero discipuli ad Magistri sui nutum auribus multorum doctrinam suam commendantes quaecumque quidem veluti ultra habitum progressis a perfecto ipsorum magistro percepta fuerant, ea iis, qui capere poterant, tradiderunt, quaecumque vero iis convenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisque indigentes ea ipsi ob imbecillitatem multorum se demittentes partim literis, partim sine literis quasi iure quodam non scripto servanda commendarunt. Nec necessarium est coeterorum patrum hac de re perquirere sententiam, cum non desint nobis expressa scripturae testimonia.³² Cur enim Paulus ad Romanos scribens desiderabat eos videre, ut aliquid impertiretur eis gratiae spiritualis, nisi ut ea, quae literis divulgare nolebat, voce ac ore privatim traderet? Non enim poterant, ut Clemens Alexandrinus testatur, apte eiusmodi dogmata literis explicari. Et alibi: sapientiam loquimur, non ait inter omnes, sed inter perfectos.³³ Et ad Timotheum. Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus. Quibus? Omnibusne? Nequaquam, sed qui idonei erunt et alios docere.

XIII.

Sed non ad omnes aetates (inquiunt) propagari viva apostolorum vox potuit, potuit autem scripta, cui divinum verbum mandandum fuit, ne hominum traditioni concreditum intercideret, vel adulteraretur

³¹ Lib. 1. de demonstrat. Evangeli. c. 8.

³² Rom. 1.

³³ 1. Cor. 2. cap. 2.

fidesque vacillaret, quam iam apostolica scripta confirmant. Quasi vero non potuerit sine scriptura fides Catholica a Christi praedicatione ad nostra usque tempora integra conservari, cum iam olim a primo homine condito ad Mosis usque tempora, quae bis mille annos circiter comprehendunt, semper apud aliquos, utpote apud Adam, Abel, Seth, Noe, Abraham, Loth et posteros fuerit conservata vera fides ac sincera religio. Deinde cur non idem etiam nos illis opponemus de verbo scripto, quod ipsi de non scripto nobis obtrudunt? Ut enim iis, quos sibi episcopos substituebant apostoli Evangelicam doctrinam, aliis deinde annunciandam voce tradebant, sic eisdem scripturas, coeteris postea communicandas committebant. Quare pari hominum negligentia vel scelere utrunque verbi genus perire potuit aut depravari, et certe, quam se Paulus ait scripsisse epistolam ad Laodicenses:³⁴ periisse et multos vel ipsis viventibus apostolis eorum scripta depravare conatos esse, multos etiam falso apostolorum nominibus appositis libros edidisse constat. Verum sicut divina providentia per Spiritum Sanctum conservatas, integras purasque, quas oportuit scripturas retinemus, sic et traditiones, cum per eundem Spiritum Sanctum custodiri significet Paulus Timotheo haec scribens:³⁵ Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum, qui habitat in nobis, per depositum autem, quod paulo ante formam sanorum verborum, quae Timotheus a Paulo audierat nominavit, traditiones intelligi manifestum est, sicut et gravissimi patres interpretantur.

XIII.

Non ergo haec sola et sufficiens causa est, quae sacros scriptores ad scribendam legem, Evangelia vel Epistolas impulit, ne scilicet oblivioni tradantur ea, quae viva voce auribus hominum concredita fuerant, quoniam sic lex vetus non Mosis tempore, sed statim post creatum hominem et in lege naturae scribi debuisset. Evangelium autem seu lex nova statim, postquam Christus coepit praedicare, scriptis mandanda

³⁴ Coloss. 4.; Serapion apud Euseb. lib. 6. hist. Eccles. cap. 10.

³⁵ Tertull. de praescript. adversus haereticos.; Clemens in Stromat. Chrysost.; Theophil. in hunc locum D. Pauli.

fuisset.³⁶ Cum tamen constet Christum sine ullis scriptis tribus fere annis Evangelium praedicasse, et iturum ad coelum id ipsum suis apostolis praedicandum, non scribendum commendasse, cum ait:³⁷ Ite in universum mundum et praedicate Evangelium omni creaturae. Post Christum autem in coelos assumptum idem Euangelium multis annis sola traditione et praedicatione est conservatum.³⁸ Mathaeus autem, qui omnium consensu primus fuit Euangelii scriptor, tunc Evangelii scripturam edidit teste Ireneo, cum Petrus et Paulus Romae evangelizarent et fundarent Ecclesiam.

XV.

Ex his satis perspicuum est, non solum Evangelium multo tempore sine scriptura Evangelica sola traditione consistere potuisse, sed reipsa quoque apud multos, postquam iam scriptum fuerat, constitisse, ut autor est Ireneus, dum ait:³⁹ Quid si neque apostoli scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multae gentes barbarorum, eorum, qui in Christum credunt, sine caractere vel atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem et veterem traditionem diligenter custodientes. Sed quid mirum? Verbum enim Dei manet in aeternum:⁴⁰ Hoc autem, ut ait Petrus, est verbum, quod evangelizatum est in vobis. Quae ergo Christus, quae apostoli evangelizarunt, quamvis scripta non sint, manent tamen in aeternum, perpetuumque robur retinebunt.

XVI.

Sed neque idcirco Evangelia, Epistolas aliaque similia, quae in sacris continentur libris scripta esse, quisquam sibi persuadeat, quasi scripturis solis Dei verbum comprehendere debere putarint scriptores, cum non minus verbum Dei sit, quod Christus et apostoli ore docuerunt, quam quod scriptis postea mandarunt. Neque ideo

³⁶ Augustin. l. 1. de consens. Euang. c. 7. 8. 9. et 10.

³⁷ Marc. 16.

³⁸ Theophil. in praefatione super Mathaeum. Lib. 3. cap. 1. contra haereses.

³⁹ l. 3. c. 4. advers. haeres.

⁴⁰ Esai. 40.; 1. Pet. 1.

scripserunt, quasi scriptum verbum sine traditione fidei nostrae normam ac regulam constituere voluerint, siquidem hoc commune est tam scripto, quam non scripto verbo. Neque quod sacris illis autoribus in animo fuerit, fidei omnia dogmata sacro hoc volumine complecti, cum et alia multa sint in scripturis non comprehensa, de quibus absque haereseos suspitione ac erroris labe nec dubitare quidem quisquam potest, cuiusmodi est apostolorum symbolum, quod Ambrosius non ex scripturis, sed ex apostolica dicit nos habere traditione.⁴¹ Unde autem constabit nobis tempus celebrandi Pascha, aliosque dies festos peragendi, quos ait Augustinus in toto servari mundo, cum de his nec apicem quidem in sacris literis habeamus?⁴² Certe Concilium Nicenum, cum de paschatis solennitate quaestionem agitaret, non ad scripturas, sed ad apostolorum traditionem confugit, quam usque adeo firmam et ratam haberi voluit Epiphanius, ut etiam haereseos criminis eos reos dicat, qui non uno et eodem tempore ac die, quo nos, pascha celebrassent.⁴³ Quid quod etiam Origenes et S. Augustinus parvulorum baptismum Ecclesiam per apostolorum traditionem accepisse fatentur?⁴⁴ Credimus omnes Beatam Mariam non solum ante partum, sed post partum quoque in perpetua virginitate permansisse, cuius tamen rei si quis ex scripturis expressum a nobis testimonium requirat, nullum proferre possumus, sed cum Augustino et D. Hieronymo ex traditione id nos accepisse fatemur. Denique nemo nostrum est, qui nesciat praeceptum illud apostolorum de abstinentia a suffocato et a sanguine exolevisse, de cuius tamen praecepti abrogatione nusquam scriptura meminit. De his ergo et multis aliis, si legem postulas, scripturam nullam (ut Tertulliani verbis utar) reperies, sed traditio tibi praetenditur autrix, consuetudo confirmatrix et fides observatrix.⁴⁵ Denique Paulus apostolus, cum iam scripturae testimonio et ratione a natura ducta Deum precandi modum confirmasset, quem suis Corinthiis tradiderat,

⁴¹ Epist. 81. et serm. 38.

⁴² Epist. 118. ad Ianuarium.

⁴³ Haeres. 70.

⁴⁴ Orig. in c. 6. epist ad Rom.; Aug. l. 4. cont. Donat. c. 23. et 24.; Aug. l. de Ecclesiast. dogmat. c. 69. et in l. ad quod vult Deum.; Hieron. l. cont. Helvi. l. de Coron. milit.

⁴⁵ 1. Corinth. 11.

nimirum ut viri detecto, mulieres velato capite orent, postremo ac ultimo loco consuetudinem allegat, inquiens, si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque in Ecclesia Dei, quasi dicat: Si quis adeo obfirmato esset animo, ut nec scripturae, nec rationi, quam adduxi, acquiescat, sed adhuc contendat, foeminas detecto aut viros cooperto capite orare oportere, hunc ego non aliter, quam consuetudine Ecclesiae refello.

XVII.

Quaeret autem quispiam, cur tanta cura ac industria Lex, Prophetiae, Euangelia et Epistolae a sacris autoribus conscripta et in unum volumen congesta fuere, si haec nec totum ac integrum verbum Dei contineant, nec omnia ac singula fidei dogmata comprehendunt? Cui hoc obiter responsum sit scriptores illos non ex praedictis causis, sed aliqua alia potius necessitate postulante ad scribendum sese contulisse, nimirum ut absentes instruerent, sive ut exurgentibus novis haeresibus occurrerent, vel vitae Christi historiam texerent, vel epistolis ad Christianam pietatem et virtutem hortarentur facta non nunquam aliquorum dogmatum mentione.⁴⁶ Atque hac de causa, cum propter apostolos duodecim, septuaginta duo discipuli aliique complures Christum loquentem audierint, solus tamen Mathaeus et Ioannes Evangelium scripserunt, ut testatur Eusebius, et postremo omnium Ioannes, cui ut ait idem Eusebius, semper in more positum erat praedicatione verbi absque scriptis uti. Quia, ut idem scribit, sancti apostoli studium et operam, quae in libris conscribendis poni solet, non magni faciebant, utpote excellentiori ministerio, et longe hominum captum superanti inservientes. Quis vero etiam vel in ipsis scripturis non legit non omnia, quae tradita sunt et evangelizata, fuisse perscripta?⁴⁷ Nam testantur evangelistae Christum et multa publice turbas docuisse, quae scripta non fuerunt, et multa privatim apostolos ac maxime post resurrectionem apparens eis per quadraginta dies et

⁴⁶ Chrisostom. hom. 1. in Mathaeum.; Eus. eccles. hist. lib. 3. cap. 18.; Origen. in Math. evang.; Hieron. de scriptorib. ecclesiast. Lib. 3.; Ec. hist. c. 18.

⁴⁷ Math. 4. 9. 13.; Luc. 4. 5. 13.; Actor. c. 1.

loquens de regno Dei.⁴⁸ De Christi autem factis et miraculis notum est, quid scribat Ioannes ultimus Evangelii scriptor, nec omnia scripta esse, et si scriberentur, nec ipsum mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.

XVIII.

Sed et apostolos multa tradidisse, quae scriptis non commendarint, satis aperte demonstrari potest.⁴⁹ Plura, inquit Ioannes, habens vobis scribere nolui per chartam et atramentum, spero enim me futurum apud vos et os ad os loqui.⁵⁰ Et Paulus coetera, inquit, cum venero disponam, et paulo ante: Sicut tradidi vobis praecepta mea, tenetis, ex quo loco colligunt Chrysostomus et Theophilactus apostolos non omnia praecepta, quae populis tradiderunt, scriptis mandasse.⁵¹ Epiphanius vero traditione utendum esse, nec a scriptura omnia accipi posse, quod apostoli quaedam scripturis, quaedam sola voce tradidissent. Et Damascenus apostolos multa tradidisse sine scripto non obscure docet.

XIX.

Tantum vero abest nos per traditiones sacram scripturam elevare, eiusque splendorem ac dignitatem obscurare velle, ut etiam his solis earum auctoritatem quam maxime tueamur, quod sacrarum scripturarum certitudo sine traditione non constet. Nam et aliquam nunc extare sacram scripturam, eamque hisce solis vel illis libris contineri, verbi gratia non unicum tantum esse Evangelium, sive Mathaei, ut Ebionitae et Cherintiani volebant, sive Lucae, ut Marcionistae sensere, nec unum tantum, scilicet Ioannis, ut Valentiniani putarunt, nec tria tantum, ut Alogis est visum, nec aliud quintum addendum, vel Philippi cum Gnosticis, vel Petri cum Nazaraeis, vel Thomae cum Manichaeis. Item apostolorum acta, Pauli epistolas recipiendas esse contra Severianos, Basilidem et Marcionem, atque hos demum coeterosque sacros libros non supposititios, non depravatos esse, non aliter, quam traditione constare, confirmare potest.

⁴⁸ Ioan. 21.

⁴⁹ Epist. 1.

⁵⁰ 1. Cor. 11.

⁵¹ Cont. Apostolicos haeres. 61. Lib. 4. orth. fidei. 17.

XX.

Qui ergo scripturas recipiunt, traditionesque damnant pugnantia prorsus sentiunt et loquuntur. Quas enim scripturas se amplecti dicunt, eas reiiciunt, dum traditiones contemnunt, per quas solas verae scripturae a falsis internoscuntur. Quanto autem rectius D. Basilius:⁵² Si aggredieremur, inquit, non scripto proditas consuetudines, velut non magnam vim habentes reiicere, impudenter etiam ipsis principalibus Evangelii partibus damnum inferremus, imo prorsus Evangelii praedicationem ad nudum nomen contraheremus. Et Augustinus:⁵³ Evangelio, ait, non crederem, nisi me autoritas Ecclesiae commoveret. Et Origenes, quattuor tantum esse rata Evangelica traditione se cognovisse testatur, et demum Ecclesiae traditione veras germanasque scripturas haberi testantur Eusebius, Hieronimus et Augustinus.⁵⁴

XXI.

Quin et hoc ipsum principium, quo maxime adversarii nituntur. Nihil recipiendum esse, quod non sit in scriptura expressum, nusquam in scripturis exprimitur, nec inde ulla probabili ratione potest deduci aut probari, quare ipsi seipsos feriunt, et proprio suo se iugulant gladio. Quae enim loca ad suum probandum axioma afferunt, vel de verbo Dei in genere ac maxime tradito loquuntur, ut cum Moses ait:⁵⁵ Non addetis ad verbum, quod loquor vobis. Nec enim ait, quod scribo vel scribetur. Et cum Paulus scribit:⁵⁶ Sed licet nos aut Angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam, quae evangelizamus vobis, anathema sit, at antea voce tantum, non scripto Evangelium Galatis tradiderat. Vel de aliquo tantum scripturae libro praecipunt ei nihil addendum, nihil eo detrahendum, ut de libro Apocalypsis praecipit Ioannes:⁵⁷ Et demum horum ac similium locorum omnium vera intelligentia haec est: De verbum non depravandum esse vel

⁵² Lib. de S. Sancto. cap. 27.

⁵³ Cont. Epist. Manichaei. cap. 5.; Apud Euseb. lib. 6. hist. Eccl. cap. 19.

⁵⁴ Euseb. lib. 3. hist. Eccles. 19.; Hieronymus in explant. symboli ad Damasum.; Augustinus l. 13. contra Faustum c. 4. et 5. l. 28. c. 2. et. 4.

⁵⁵ Deut. 4.

⁵⁶ Gal. 1. In ult. cap.

⁵⁷ Apoc. ult.

immutandum, nec illi contrarium aliquid addendum. Quod si sensus esset, nil praeter id, quod illis libris continetur recipiendum esse vel servandum, sequeretur, quae post eos libros, in quibus tale praeceptum continetur, a sacris scriptoribus sunt literis mandata (sunt autem non pauca), ea repudianda esse et abolenda, quod vel cogitare est impium.

XXII.

Sed esto, verum sit: nihil, quod scriptum non sit, recipiendum (quod tamen, ut credamus, verum esse nunquam illi efficient), num ideo damnandae sunt traditiones? Immo recipiendae magis. Siquidem nusquam in scripturis legimus traditiones hasce, de quibus loquimur, reiiciendas, legimus autem retinendas et observandas.⁵⁸

XXIII.

Eadem traditionis regula adulterina Evangelia falso apostolorum inscriptionibus notata reiicere patres constat ex iis, quae Serapion octavus a Petro Antiochenus episcopus apud Eusebium scribit:⁵⁹ Quae etiam Tertullianus contra Marcionem et Augustinus contra Manichaeos disputat. Demum et ipse Lucas Evangelio suo ex traditione comparat auctoritatem, dum ait: Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis. Non ergo traditionibus scripturae auctoritatem elevamus, sed solidissime potius confirmamus.

XXIII.

Per hanc quoque apostolorum traditionem omnes omnium superiorum temporum patres dogmata fide probanda esse censuerunt. Ireneus non aliunde ostendit Polycarpum veram fidem tradidisse, nisi quod ea perpetuo docuit, quae ab apostolis didicerat, quae Ecclesia tradit, quae denique sola vera sunt: quod palam confessus est se ab apostolis accepisse hanc unam et sola[!] veritatem, quae est ab Ecclesia tradita.⁶⁰ Ignatium refert Eusebius, etiam cum vinctus Romam perduceretur, non destitisse sedulo Ecclesias Asiae monere, ut emergentes haereses declinarent apostolorumque traditioni mordicus adhaerent. Origenes

⁵⁸ 2. Thess. 2.; 1. Cor. 11. 2.; Tim. 3. 1. Tim. ult.

⁵⁹ Lib. 6. hist. Eccl. cap. 10.; Lib. 4. advers. Marcion. Supra citat. et maxime lib. 28. c. 2

⁶⁰ lib. 3. c. 35.

vero haec scribit: Cum multi sint, qui se putent sentire, quae Christi sunt, et nonnulli eorum diversa a prioribus sentiant, serveturque Ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab apostolis tradita, et usque ad praesens in Ecclesiis permanens, illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab Ecclesiastica discordat traditione.

XXV.

Eiusdem traditionis firmissimo praesidio fidem contra haereticorum improbos conatus tutati sunt, haeresesque represserunt, confutarunt ac damnarunt patres et concilia, ut Valentinianos Ireneus, qui ad Florinum scribens sic ait: Haec dogmata sanam doctrinam non habent, haec dogmata dissentiunt ab Ecclesia, haec dogmata tibi, qui ante nos fuerunt praesbyteri, qui et apostolorum extiterunt discipuli, non tradiderunt. Sic Marcionistas Tertullianus convicit, sic Macedonianos Nazianzenus, sic Basilius Eunomianos, Sabellianos et Arrianos. Sic Epiphanius Melchisedechianos, Apostolicos, Aerianos, sic Hieronymus Vigilantium, Iovinianum et Helvidium, sic Augustinus Donatistas, sic ante hunc Cypriano, cum adhuc in errore suo esset, Stephanus et Cornelius restiterunt. Sic concilium Nicaenum Arrianos, sic Ephesinum Gangren et alia suorum temporum haereses atque haereticos exploserunt.

XXVI.

Recte igitur monet Tertullianus adversus haereticos nihil proficere scripturarum congressionem, nisi ut stomachi quis ineat versionem aut cerebri,⁶¹ cum prolatas scripturas vel negent illi, aut adulterent, vel mendaci expositione eludant. Non ergo ad scripturas provocandum, sed ordo rerum, inquit, ille desiderat illud primum proponi, quibus competat fides ipsa, cuius sint scripturae, a quo, per quos et quando et quibus sit tradita disciplina.

De autoritate verbi Dei non scripti

XXVII.

Quid vero adversarii de traditionibus sentiant, quove in honore eas habendas esse dicant, nemo est, qui nesciat. Porro pervetusti et

⁶¹ l. de praescription. advers. haeretic.

gravissimi patres atque universa Ecclesia quanta in existimatione ea semper habuerint et ab omnibus haberi voluerint, ex eo clare perspicitur, quod eiusdem autoritatis eas esse dicant, quae apostoli eorumque successores ore ac viva voce tradiderunt, cuius sunt ea, quae in scripturis continentur. Cyprianus: Sicut par est Spiritui Sancto et Christo divinitas, ita in suis institutis aequa est autoritas et potestas. Nec minus ratum est, qui dictante Spiritu Sancto apostoli tradiderunt, quam quod ipse tradidit, et in sui commemorationem fieri praecepit. Manet singulis propria dignitas, et uniformis in suo genere stat actio omnium, nihil addi, nihil subtrahi, nihil potest corrigi vel mutari. S. Basilius de scripto et non scripto Dei verbo loquens:⁶² Utraque (inquit) parem vim habent ad pietatem, nec his quisquam contradicit, quisquis sane vel tenuiter expertus est, quae sint iura Ecclesiastica. Sic secunda Nicaena synodus anathema ei dicit, qui cum scriptura traditionem non scriptam neglexerit. Verissime quoque Tertullianus prodidit:⁶³ Antiquitas (inquit) observationes Ecclesiae si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quae sine dubio de traditione manavit. Similia habet et Ireneus. Hieronymus contra Luciferianos ait:⁶⁴ Multa per traditionem in Ecclesiis observantur, quae autoritatem sibi scriptae legis usurpaverunt.

XXVIII.

Cum itaque par sit utriusque verbi autoritas, non minus pro haeretico semper habitus fuit, qui Ecclesiasticas traditiones reiecit, quam qui sacris literis fidem non habuit. Quare Origenes sic haeticum describit:⁶⁵ Haeticus (inquit) nobis habendus est omnis ille, qui Christo se credere profitetur, et aliud de veritate fidei Christianae credit, quam quod habeat traditio Ecclesiastica. Apostolicus autem vir et sanctissimus Dei martyr Ignatius haec scribit:⁶⁶ Omnis, qui dixerit praeter illa, quae tradita sunt, tametsi fide dignus sit, tametsi ieiunet, tametsi virginitatem

⁶² l. de Spirit. Sanct.

⁶³ l. de Coron. milit.

⁶⁴ Lib. 3. et lib. 4. advers. haer.

⁶⁵ In explan. 1. cap. epist. ad Titum.

⁶⁶ Epist. ad Heronem.

servet, tametsi signa faciat, tametsi prophetet, lupus tibi appareat in grege, ovium corruptionem operans.

De notis ac regulis, quibus verae a falsis traditionibus internosci queant

XXIX.

At inquires fieri potest, ut falsae non nunquam et humanae traditiones pro veris et divinis nobis obtrudantur. Nam et Iudaei multas traditiones excogitarunt, quas Christus et apostoli damnant. Sed esto, sint aliqui pseudo apostoli, qui transfigurent se in angelum lucis, et confingant nova dogmata, quae a maioribus tradita non sint, non tamen ob id damnandae erant verae ac divinae traditiones nobis tantopere a patribus commendatae. Quemadmodum nec idcirco sacram scripturam reiicimus, quod aliquando reperti sint, qui sub apostolorum nomine falsas Epistolas aut Evangelia in vulgus sparserunt, nec Christus Iudaeorum bonas traditiones tollit, dum falsas, subintroductas et corrumpentes legem (ut cum Ireneo loquamur) reprehendit.⁶⁷

XXX.

Neque vero nos sine delectu omnes omnium hominum traditiones amplectimur, sed eas duntaxat, quae vel ab apostolis sunt traditae, vel a tota Ecclesia approbatae, vel consensu omnium, aut certe quam plurimorum patrum vel longo usu et consuetudine in legem transierunt, quarum non homo, sed Spiritus Sanctus putandus est autor.

XXXI.

Et ne quis a veritate aberret, duae nobis a D. Augustino assignantur regulae, iuxta quas omnes traditiones examinari possunt.⁶⁸ Prima est: Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi autoritate apostolica traditum rectissime creditur. Altera est, quae etiam conciliorum ac patrum decreta complectitur.⁶⁹ Illa, quae non scripta, sed tradita custodimus, quae quidem in toto terrarum

⁶⁷ Iren. l. 4. advers. hae.; Hier. in c. 23. sancti Mathaei

⁶⁸ L. 4. cont. Donatistis cap. 24.

⁶⁹ Epist. 118. ad Ianuar.

orbe observantur, datur intelligi vel ab ipsis apostolis, vel plenariis conciliis (quorum est in Ecclesia saluberrima autoritas) commendata atque statuta retineri.

Finis

Soli Deo laus, honor et gloria.